

Szépen, szervesen épül és gyarapodik Fülöp László irodalomtörténeti életműve. Gyors egymásutánban, alig egy év leforgása alatt három könyve is napvilágot látott (hogy a korábbi kettőről ne is szóljunk). Irigylésre és elismerésre méltó ez a termékenység, ez a munkakedv. Érdeklődve és türelmetlenül várjuk a szerző hatodik kötetét, a Schöpfung Aladár-monográfiát. Az eddigiek alapján hiánypótló, adósságtörlesztő és magas színvonalú vállalkozás lesz az is. (*Gondolat*)

LŐRINCZY HUBA

Aránytudat és érzékenység

LŐRINCZY HUBA: FÉNYTÖRÉS

Recenziót írni recenziógyűjteményről? Nem kísérti-e a feladatot a másodlagosság veszélye, méghozzá immár másodfokon? Hiszen egyrészt már a rendszeres kritikairást is szorítja a könyv-alkalom, az idő s a terjedelem hármasság követelménye, nem beszélve a publikáló folyóirat saját — végső soron olvasóközönségéhez igazodó — igényeiről. S ha még másrészt e többszörösen is rendelt, megbízást teljesítő és alkalomnak megfelelő írások szükségképpen vegyes együtteséről, összeállításáról kell szólnunk, nem száműzöttünk-e végképp a teremtett és teremtő irodalom közegeiből a művek nyilvános feldolgozásának mereven szabályozott szokásrendjébe?

Lőrinczy Huba könyvbírálatainak olvastán egy percre sem kellett e szellemi elidegenedés inségét éreznünk. Leírás és értelmezés, magyarázat és értékelés egymásba kapcsolódó, egymást föltételező mozzanatai nem csupán az egyes recenziók tárgyához ízesülnek hibátlan illeszkedéssel; az írások egymást követve, meggyőzően együttműködve, a szerző (ezúttal már a kritikaszervező) ízlésének, felfogásának, értékrendjének összképét is kirajzolják. Lőrinczy Huba három csoportba foglalta kritikáit: az elsőbe irodalomtörténeti munkák, monográfiák, a másodikba gondolkodás- és művelődéstörténeti tanulmányok bírálatait sorolta; a harmadik ciklus darabjai javarészt szépírói művekről szólnak. Témáinak, a véleményközlés alkalmainak repertoárja tehát nem csak figyelemre méltóan gazdag, hanem összetett is: primér és szekunder irodalom körei egyaránt beleférnek.

Mivel a kötet nagyobb hányada (negyvenkét írásból huszonhat) mégis csak kritikai természetű, értekező munkákat tárgyal, érdemes lesz előbb erre a típusra fordítani figyelmünket. Lőrinczy Huba nem ismeri irodalomtörténet-írás és kritikai szemlézés dilemmáit, vagy legalábbis leküzdötte őket pályája során. Természetes, hogy olyan szakmunkákról mond elsősorban véleményt, melyek saját irodalomtörténeti tárgykorszakára vonatkoznak: a századforduló, a századelő íróira és folyamataira. Ezeket az évtizedeket dolgozta föl, elsősorban a széppróza számbavételével s mindig határozottan egyéni hangsúlyokkal saját tanulmánykötetébe, a *Szépségvágy és rezignáció* is. Törés nélkül folytatja ezt a fő kutatási periódust az Ady és Babits fölléptével, a Nyugat létrejöttével induló, ugyancsak behatóan ismert korszak, mely tömbszerűen immár le sem zárható. Az ív napjainkig ér: ki tudná pontosan kimérni, mennyi volt a kritikus, mennyi az irodalomhistorikus része a mai szépirodalomról szóló ismertetőkből? Hogy milyen diszkrétan alkalmazható az irodalomtörténeti (és elméleti) fölkészültség jelenbeli művek bírálatában, arra Rónay György verseskötetének recenziójából idéznék: „A költemények láncszerűen teljesednek”, mondja Lőrinczy, s e megfogalmazás József Attila verstípus-meghatározásából ered, melyre egy másik tanulmány, a Király István Ady-könyvéről szóló, tételelesen hivatkozik is. Lőrinczynek kiérlelt és alaposan dokumentált tudása, tapasztalata van tehát a megbírált művek vizsgálta alkotókról és problémákról; sa-

ját felfogását, ítéletét mindenkor be is építi bírálataiba. Sosem teszi ezt azonban számonkérő hangsúllyal: tárgya fölfejtéséhez az adott mű (tanulmány) logikáját, módszerét, rendeltetését veszi alapul, s mindenekelőtt azt vizsgálja, hogy a szóban forgó írás miképp tesz vagy éppen nem tesz eleget a saját maga támasztotta igényeknek. Népszerűsítő céllal szerzett írói pályakép, nagyközönségnek szánt bédekker-irodalomtörténet éppúgy figyelemmel és megbecsüléssel tárgyaltatik, mint tudományos közönséghez forduló filológiai föltárás vagy részletes monográfia. A művek specifikumát magas fokon fölismerő és elismerő kritikát művel Lőrinczy Huba.

Bírálatainak maguknak is jól kidolgozott menetük, szerkezetük van. A tárgy és módszer, a kommunikatív szándék megjelölése és az értékítélet előrebocsátása után következik a tárgymű gondolatmenetének ismertetése, majd az értékelés módszere-sebb demonstrációja, végül a recenzió összefoglalása. Nem ezoterizáló, de nem is bepecselők tehát a kritikagyűjtemény darabjai; megadják a szükséges információkat, de nem idézik agyon a megtárgyalt opuszt.

A *Fénytörés* szerzőjének fő értékjelölő fogalmai — tanulmányokról szólván —: az arányosság, a pontosság, a következetesség. A részek és egységek elosztásának proporcionális egyensúlya, az életrajzi és történeti tények és adatok precizitása, a gondolatmenet célra tartó logikája. Szemlátomást vonzzák a nagy szintézisek, kivált a bölcséleti indítatások vizsgálatát és a művek beható esztétikai, poétikai elemzését párosító tanulmányok. Megkülönböztető elismeréssel taglalja e nemből Király István, Rába György és Török Endre Ady-, Babits-, illetve Tolsztoj-könyveit, értékelve és kifejtve, hogy a monográfiaírásnak mindegyik más és más típusát valósítja meg.

Lőrinczy Hubától idegen mindenféle szakmai sovinizmus. Nem is irodalom és tudomány elrekesztésén fáradozik, ellenkezőleg: különös érdeklődéssel fordul alkotó írók értekező munkáihoz, méltatva bennük a saját műalkotások érzékenységet, megfigyelőkészséget tápláló hatását. Rába mellett elsősorban Rónay György munkásságát figyeli ilyen szemmel.

Olvasói ízlésének, tudói érdeklődésének köreit nem szűkítik dogmává merevült történeti ítéletek. Kiss Endre, Novák Zoltán, Nyíri Kristóf eszmetörténeti áttekintéseiben ezért is üdvözli bizonyos, korábban egyöntetűen elítélt, irracionalistának bélyegzett gondolatrendszerek körültekintőbb értelmezését — például Nietzscheét. Lukács egyes ítései balvéleményeit a kellő eréllyel minősíti, filozófiai és esztétikai gondolataira viszont újra meg újra épít, hivatkozik. S hadd említsünk még egy — szerintünk messzemenően jogosult — véleményt, melyet különböző írásokban is hangsúlyoz Lőrinczy Huba: a Nyugat íróinak, elsősorban Adynak és Babitsnak rangsort erőltető szembeállítását, Babits (és Kosztolányi) lefokozását határozottan opponálja, a különböző típusú értékek egyenlő tisztelete jegyében.

Lőrinczy Huba szókimondó kritikus. Az elkent, langyos ismertetésekhez szokott fület bizony akárhányszor megütik az élesen fogalmazott megítélések, érvénytelenítő summázatok. Egyetlenegyszer sem éreztünk ki azonban belőlük személyeskedést vagy klikk- és frontbeli ellenszenvet: végigérvelt, kifejtett minősítésekkel találkozunk a könyvben. Meg kell becsülnünk, hogy Lőrinczy Huba kritikusi hullámhosszán tisztán vehető a hang, nem hallatszanak bele valamely — bármely — csoport kórusban hangzó ítéletei.

Kritikáinak még egy felőtli sajátosságát említhetjük: nevezük ezt kissé felengzősen antiplatonista műszemléletnek. Lőrinczy nem hajlandó a nyelvi kidolgozásról megfeledkezve méltatni az írásmű „eszméjét” — a figyelemre méltó ebben az, hogy az értekező műveket sem. Az „alakot” nem külső járuléknak tekinti, hanem a közlés belső, lényegi mozzanatának. Sőt, nem csupán a fogalmazás esetlenségeit tűzi tollhegyre: a nyomtatott szövegek máskor csak legyintéssel fogadott fogyatékosságaira sem sajnálja a figyelmet. A filológiai vétségeket, a toll- és sajtóhibákat még megbecsült művek tárgyalásakor sem hagyja szó nélkül, de ezek az olykor feszengést keltő, olykor mosolyt fakasztó felsorolások nem tévednek fölös

akadékoskodásba. Sokkal inkább az olvasó tisztelete mutatkozik bennük: az olvasóé, aki a könyvvel egy sokrétű szellemi és érzékleti *egészt* vesz kezébe, s bizony nem mindig van kedve a mégoly felszíni gyarlóságok mögött is fürkészni a belső érdemeket. Jótett helyébe azonban Lőrinczy Huba sem várhatott jót: tulajdon kötetébe is jó pár sajtóhiba csúszott.

A gyűjtemény szerzője persze maga is eleget tesz önnön kritikai igényeinek. Nyelve ápoltt, választékos, — némely fordulataiban egyenesen ódon zamatú, vere-tes. Fölvívnam a figyelmet a feltételes módú, többes szám első személyű igealak hagyományörző ragozására tárgyias esetben, valamint a határozói igenév rendszeres használatára. Csak egyetlen modorosság nyomát vélem fölfedezni itt-ott a példaszzerűen fogalmazott szövegekben: a szótestbe ékelődő, zárójelbe tett, jelentésmódosító betű avagy betűk előfordulását; pl. érint(h)ettük. Magam ilyenkor változott írásképpel megismételném a szót. Talán csak azért szűrt szemet ez az apróság, mert irodalmi hetilapunknak nemrégiben még szinte minden oldalára jutott egy ebből az érdekességhajhász betűjátékból.

Kevesebb külön mondanivalónk maradt az utolsó ciklus szépirodalmi bírálatairól. A recenzált művek kiválasztása, felsorakoztatása itt árnyalatnyival esetlegesebbnek rémlik; itt valóban kísért az alkalmat adó művek megjelenésének véletlene egy kimért periódusban. Mindenesetre feltűnő és számomra rokonszenves, hogy a szerzőt mélyen foglalkoztatja az ún. harmadik nemzedék teljesítménye: ez az érdeklődés Rónayról és Jékelyről szóló írásaiból derül ki elsődlegesen. Az utánuk következők közül is a talányos, rejtőző, önelvűen zárt költői-epikus világokhoz vonzódik (Rábához, Mándyhoz). De méltat, sőt „fölfedez” fiatalabbakat is (Tóth Juditot, Bólya Pétert). Eddig is kiemeltük már arányosságigényét (mely végül is a kompozíció igénye); itt egy másfajta érték járul az előbbihez, saját kedvelt szavával: az „imponderábilák” iránti fogékonyság, amely a szavakba alig foglalható hangulati, érzelmi minőségekre, sugallatokra is rezonálni tud.

Kötete előhangjában Lőrinczy Huba Bajza, Gyulai, Péterfy, Ambrus, Komlós Aladár és Rónay György munkásságát nevezi meg kritikusai eszményeiként. Magam még melléjük, közéjük állítanám az értekező Aranyt, a részlettényeket fáradhatatlanul búvárló, de mindenkor határozott koncepciót, értékrendet érvényesítő „nagykritikust”. Akárhogyan is: ihlető, ösztönző névsor. A *Fénytörés* pedig szerzőjének rangot, magas irodalomtörténeti és kritikusai rangot adó gyűjtemény. (*Magvető*)

BÁRDOS LÁSZLÓ

„Csukódva tágul, mint a szemhéj”

PARTI NAGY LAJOS KÖLTÉSZETÉRŐL

1

Az Angyalstop és a Csuklógyakorlat fogadtatása látszólag egységes volt: jellegzetes, kiforrott, sajátos, az eddigiektől elütő, egységes, „belső törvényszerűségeiben jól követhető”, címkéket ragasztottak a Parti Nagy-opusokra. De a „belső” elemzése mintha a formai jegyek rendszerbe helyezésére korlátozódott volna, a lelki motivációk meghatározása nélkül. A pszichikus háttér előtt megmaradt a titkos függöny. Pedig Parti Nagy világa sokkal több, mint irodalom. Sokkal másabb ő, mint „mások” a fiatal költészetből. Valami gyökeresen megváltozott ő általa a magyar irodalomban. Rendhagyó módon, új élel.